

УДК 341.8 (477); 342.95

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.3.54>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ У ЗАКОНОДАВСТВІ

Трачук П.А.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID: 0000-0002-3139-1927*

Тимчак В.В.,

*кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID: 0000-0001-9739-1914*

Трачук П.А., Тимчак В.В. Правове регулювання статусу трудових мігрантів у законодавстві.

У дослідженні проаналізовано зміст та особливості правового статусу працівників-мігрантів. Акцентовано увагу на нормативному врегулюванні юридичного становища трудових мігрантів і механізмах забезпечення їхніх індивідуальних прав, що включає як національні, так і міжнародні правові засоби. Виокремлено та розглянуто ключові чинники захисту прав українців, які працюють за кордоном, що передбачає формування державою комплексних правових, соціально-економічних і культурних умов для реалізації їхніх прав і свобод, а також діяльність національних і міжнародних інституцій, покликаних забезпечувати належну охорону інтересів таких осіб.

Визначено основні підстави й форми контролю у сфері працевлаштування, спрямовані на дотримання законності та гарантоване забезпечення прав і свобод громадян. Практика підтверджує, що робота без належного юридичного оформлення, зокрема без укладення трудового договору, є серйозним порушенням трудового законодавства не лише для працівників-мігрантів, але й для всіх інших категорій працівників. Окреслено ключові гарантії, які мають бути обов'язково відображені у трудовій угоді, та перелік важливих відомостей, що включаються до неї, зокрема умови оплати, робочого часу, охорони праці та соціального забезпечення.

Серед основних викликів трудової міграції наголошено на необхідності орієнтації українських працівників на норми міжнародного права, а також на важливості чіткого усвідомлення, законодавство якої держави регулює їхні трудові, соціальні та інші гарантії.

З'ясовано, що трудова міграція є ключовим компонентом сучасних міжнародних міграційних процесів. Виокремлено основні мотиви, які спонукають громадян до виїзду за кордон, особливо в умовах російської військової агресії проти України. Серед провідних факторів – стан внутрішнього та зовнішнього ринків праці, підвищений рівень оплати праці за кордоном, стабільність економічної та соціальної системи у країнах працевлаштування, а також прагнення українців покращити свій матеріальний рівень життя, здобути новий досвід та професійні навички, які можуть бути використані у майбутньому для розвитку вітчизняної економіки після повернення додому.

Ключові слова: державна міграційна служба, трудова міграція, правовий статус трудових мігрантів, законодавче закріплення, ринок праці, гідні умови праці, гарантії соціального забезпечення.

Trachuk P.A., Tymchak V.V. Legal regulation of the status of labor migrants in legislation.

The study analyzes the content and features of the legal status of migrant workers. The focus is on the regulatory regulation of the legal status of migrant workers and the mechanisms for ensuring their individual rights, which includes both national and international legal means. The key factors for protecting the rights of Ukrainians working abroad are identified and considered, which involves the state's formation of comprehensive legal, socio-economic and cultural conditions for the implementation of their rights and freedoms, as well as the activities of national and international institutions designed to ensure proper protection of the interests of such persons.

The main grounds and forms of control in the field of employment are determined, aimed at observing the law and guaranteeing the rights and freedoms of citizens. Practice confirms that work without proper legal registration, in particular without concluding an employment contract, is a serious violation of labor legislation not only for migrant workers, but also for all other categories of workers. The key guarantees that must be reflected in the employment contract are outlined, as well as a list of important information included in it, in particular, the terms of payment, working hours, labor protection and social security.

Among the main challenges of labor migration, the need for Ukrainian workers to be oriented towards the norms of international law is emphasized, as well as the importance of a clear understanding of the legislation of which state regulates their labor, social and other guarantees.

It is found that labor migration is a key component of modern international migration processes. The main motives that encourage citizens to go abroad are identified, especially in the context of Russian military aggression against Ukraine. Among the leading factors are the state of the domestic and external labor markets, the increased level of wages abroad, the stability of the economic and social system in the countries of employment, as well as the desire of Ukrainians to improve their material standard of living, gain new experience and professional skills that can be used in the future for the development of the domestic economy after returning home.

Key words: state migration service, labor migration, legal status of labor migrants, legislative consolidation, labor market, decent working conditions, social security guarantees.

Постановка проблеми. На момент проголошення незалежності Україна фактично не мала цілісної міграційної політики та відповідних інституцій. Це було зумовлено двома основними чинниками. По-перше, українська державність щойно формувалася і не мала достатньо структур та механізмів для повноцінного управління соціальними процесами. По-друге, у радянський період регулювання переміщення населення здійснювалося не політико-правовими, а переважно адміністративно-командними методами, що не передбачали сучасних інструментів міграційного менеджменту.

Відтак формування національної міграційної політики розпочалося лише після здобуття незалежності. Важливим етапом стало ухвалення урядом Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року, яка була затверджена після запровадження безвізового режиму з Європейським Союзом. Безвіз став можливим завдяки суттєвому прогресу країни у сфері управління міграційними процесами, удосконаленні системи ідентифікації громадян, посиленні прикордонного контролю та впровадженні європейських стандартів у сфері прав людини.

Однак зі зростанням демократизації суспільства традиційні адміністративні підходи до регулювання міграції виявилися недостатніми та малоефективними. Потреба у нових механізмах управління міграційними потоками посилювалася тим, що Україна зіткнулася з масштабними переміщеннями населення, спричиненими економічними труднощами перехідного періоду, а з 2014 року — також наслідками російської агресії. Повномасштабне вторгнення 2022 року ще більше загострило міграційні процеси, призвівши до безпрецедентного переміщення мільйонів громадян як всередині країни, так і за її межі [1].

У сучасних умовах (2024–2025 рр.) міграційна політика України спрямована на поєднання безпекових, соціальних та економічних інтересів держави з необхідністю забезпечення прав людини. Особлива увага приділяється питанням повернення українців, які тимчасово перебувають за кордоном, інтеграції внутрішньо переміщених осіб, а також удосконаленню правових механізмів захисту трудових мігрантів.

На цьому тлі зростає усвідомлення того, що працівники-мігранти потребують не лише мінімальних гарантій, а комплексного захисту – від забезпечення гідних і безпечних умов праці до

доступу до соціального страхування, медицини та правової допомоги. Саме тому уряди багатьох країн, включно з Україною, дедалі активніше займаються пошуком дієвих інструментів підтримки трудових мігрантів, посилення міжнародної співпраці та узгодження політик у сфері мобільності робочої сили.

Стан опрацювання. Питанням правового регулювання міграційної політики та здійснення міграційного контролю присвячено значну кількість наукових праць сучасних українських дослідників, зокрема О.А. Малиновської, О.А. Вишневської, Н.Г. Вавришук, В.М. Галичанського, В.О. Чорної, О.В. Кузьменко, В.І. Олефіра, Н.П. Тиндик, Н.А. Шульги, М.Д. Романюк, Л.В. Шаульської, І.Г. Ковалишин, О.Ю. Салманової та інших.

Водночас, наявні дослідження здебільшого подають окремі аспекти цих проблем, що робить їх висвітлення певною мірою неповним та несистемним. У сучасних умовах особливої уваги потребує уточнення та узагальнення чинників, які впливають на процес законодавчого визначення правового статусу трудових мігрантів, адже питання забезпечення й захисту їхніх прав залишаються актуальними й нині.

Мета дослідження є всебічний аналіз правового статусу трудових мігрантів, уточнення змісту та особливостей його законодавчого закріплення, а також виявлення та систематизація проблем, що виникають у процесі забезпечення соціального захисту міжнародних трудових мігрантів – сфери, яка й досі залишається недостатньо дослідженою та потребує подальшого наукового опрацювання, особливо в умовах зростання масштабів міграційних процесів у 2024–2025 роках.

Виклад основного матеріалу. Поєднання різних функцій органів виконавчої влади, відповідальних за міграційну сферу, ще на початковому етапі українського державотворення продемонструвало нагальну потребу у створенні в Україні єдиного спеціалізованого державного органу, здатного забезпечити цілісне та ефективне управління міграційними процесами. Відсутність чітко окресленої інституційної архітектури, фрагментарність нормативного регулювання та брак досвіду у сфері міграційної політики суттєво ускладнювали можливість формування послідовної та довгострокової стратегії державного реагування.

Саме тому із накопиченням практичного досвіду, наукових знань і розвитком законодавства стало очевидно, що ефективне регулювання міграційних процесів може бути забезпечене лише через функціонування спеціалізованої інституції, яка зосереджуватиме ключові управлінські повноваження, координуватиме діяльність інших органів та забезпечуватиме системність державної політики в міграційній сфері. Саме такі підходи згодом лягли в основу створення Державної міграційної служби України.

Поступове формування міграційного законодавства супроводжувалося переглядом змісту правового статусу трудових мігрантів, визначенням гарантій їхніх прав і свобод та запровадженням процедур, спрямованих на забезпечення прозорості та передбачуваності державної політики у цій сфері. Основні принципи, що були закладені у перших нормативно-правових актах незалежної України, надалі отримали свій розвиток у конституційних нормах, які закріпили базові права людини, зокрема право на працю, свободу пересування та рівність перед законом [2, с. 225–226].

Правовий статус трудових мігрантів в Україні та українських мігрантів за кордоном значною мірою визначається міжнародно-правовими документами. До ключових міжнародних актів, які формують основу трудових і соціальних прав мігрантів, належать Європейська соціальна хартія (переглянута) [3], Конвенція Міжнародної організації праці №97 Про працівників-мігрантів (переглянута 1949 року) [4], Конвенція Міжнародної організації праці № 143 Про зловживання в галузі міграції і про забезпечення працівникам-мігрантам рівних можливостей і рівного ставлення [5], акти Ради Європи, а також стандарти Європейського Союзу.

Після ухвалення Конституції України 28 червня 1996 року [6], Україна приєдналася до Європейської конвенції про захист прав людини [7], що створило додатковий механізм захисту прав трудових мігрантів у міжнародних судах. Нормативне регулювання цієї сфери зміцнилося й у рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яка передбачає адаптацію українського законодавства до “*Acquis communautaire*”, зокрема у сфері соціального захисту та трудових прав.

У 2020-х роках країни ЄС, зокрема Німеччина, Чехія, Польща, Нідерланди та Італія, стикаються з гострим дефіцитом робочої сили і активно модернізують міграційні режими, спрощуючи доступ трудових мігрантів до ринку праці та водночас посилюючи контроль за дотриманням їхніх трудових прав. Для прикладу, Німеччина у 2024 році ухвалила нову редакцію Закону Про імміграцію кваліфікованих працівників, що значно розширила можливості залучення робітників із третіх

країн. Польща та Чехія модернізували процедури видачі робочих віз і дозволів на проживання, а Канада та Нова Зеландія продовжують розвивати бальні системи відбору мігрантів [8, с. 67–73].

На глобальному рівні міжнародна трудова міграція розглядається як важливий інструмент вирівнювання демографічних та економічних дисбалансів між країнами. Для України цей аспект набув особливого значення після повномасштабної агресії російської федерації. За оцінками ООН та Єврокомісії, у 2024–2025 роках за кордоном перебуває від 5 до 6,5 мільйонів українських громадян. Це створило безпрецедентний виклик для країн ЄС, які ввели Тимчасовий захист для українців, що забезпечує доступ до ринку праці, медицини, освіти та соціальних послуг.

Україна у відповідь модернізувала національне законодавство: удосконалено процедури надання статусу біженця, запроваджено електронні механізми подачі документів, розширено повноваження Державної міграційної служби як центрального органу, відповідального за міграційну політику.

Паралельно реформуються процедури управління внутрішньою міграцією, реєстрації громадян, цифровізації послуг, що сприяє прозорості системи.

Важливим напрямом сучасної міграційної політики є соціальна та професійна інтеграція мігрантів. Європейські держави дедалі активніше впроваджують програми мовної адаптації, визнання кваліфікацій, професійної перепідготовки. Для України інтеграція українців за кордоном має подвійне значення: вона гарантує їхню захищеність і водночас створює можливість для подальшого повернення кваліфікованих кадрів після завершення війни [9, с. 137–142].

Окремої уваги потребує дослідження ролі грошових переказів трудових мігрантів. У 2023–2024 роках обсяг таких переказів становив понад 12 млрд доларів США щорічно, що робить їх важливим чинником фінансової стабільності. Українська держава нині працює над зниженням вартості міжнародних переказів та створенням умов для спрямування цих фінансових потоків у розвиток бізнесу та інновацій.

У контексті повоєнної відбудови одним із ключових завдань для держави стане організація ефективного повернення трудових ресурсів в Україну. Це завдання є комплексним і потребує цілісного підходу, який охоплюватиме не лише відновлення фізичної інфраструктури та забезпечення безпеки громадян, а й створення умов для гідного працевлаштування, які відповідатимуть сучасним економічним стандартам. Для успішного повернення українських громадян необхідно забезпечити широке коло заходів: від розбудови житлового фонду і відновлення критичних об'єктів інфраструктури до розвитку системи транспортного, енергетичного та комунального забезпечення, що дозволить забезпечити сталість економічного та соціального середовища.

Особливу увагу слід приділити створенню вискоєфективних і високооплачуваних робочих місць у різних секторах економіки, зокрема у промисловості, агропромисловому комплексі, сфері послуг, ІТ та інноваційних галузях. Податкові стимули для роботодавців та підприємців, грантові та кредитні програми для розвитку малого і середнього бізнесу стануть одним із ключових елементів державної політики, спрямованої на стимулювання повернення та залучення українських фахівців [10, с. 1–7].

Не менш важливим аспектом є створення системи соціальної підтримки та гарантій для трудових мігрантів, які повертаються: забезпечення медичного обслуговування, доступу до освіти та професійної перепідготовки, соціальних виплат і пенсійного забезпечення, а також надання психологічної підтримки для адаптації до повоєнних умов. В умовах глобальної конкуренції за кваліфіковану робочу силу Україна повинна впроваджувати сучасні механізми залучення своїх громадян, які перебувають за кордоном, зокрема шляхом програм добровільного повернення, пільгових умов для інвестицій та інтеграції у місцеві громади.

Без системного вирішення перелічених питань процес повернення українських громадян залишатиметься складним і неповноцінним, що може призвести до тривалого дефіциту кваліфікованих кадрів, уповільнення економічного відновлення та зростання соціальної напруженості. Тому ключовим завданням держави є формування стратегії комплексного управління трудовими ресурсами, яка поєднуватиме економічні, соціальні, правові та гуманітарні інструменти, а також передбачатиме активну взаємодію з українською діаспорою та міжнародними партнерами. Такий підхід дозволить забезпечити стабільність ринку праці, підвищити конкурентоспроможність національної економіки та створити передумови для сталого розвитку країни в післявоєнний період [11, с. 256–280].

Отже, сучасне розуміння правового статусу трудових мігрантів, механізми його законодавчого регулювання та інституційне забезпечення нерозривно пов'язані з формуванням ефектив-

ної державної політики, спрямованої на захист громадян, стабілізацію ринку праці, економічний розвиток і відновлення країни. Міграційна політика стає стратегічним інструментом держави, що вимагає постійного оновлення, адаптації до міжнародних стандартів та активної співпраці з країнами-партнерами.

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід наголосити, що забезпечення належного захисту прав трудових мігрантів покладе на держави обов'язок створювати комплекс правових, соціально-економічних та інституційних умов, які дозволяють повноцінно реалізовувати їхні права й свободи. Ефективність такого захисту значною мірою залежить як від діяльності національних органів влади, так і від активної участі міжнародних інституцій, які здійснюють моніторинг дотримання прав людини та розробляють відповідні стандарти.

Правовий статус трудових мігрантів визначається положеннями міжнародних договорів, національного законодавства держави працевлаштування та нормами двостороннього співробітництва. Він передбачає наділення мігрантів певним комплексом прав і обов'язків, які в цілому наближені до правового становища громадян країни перебування, проте можуть мати специфічні обмеження чи додаткові умови.

До змісту правового статусу трудових мігрантів належать гарантії особистої безпеки, судовий захист, охорона майнових і немайнових прав, право на працю та підприємницьку діяльність, на відпочинок, охорону здоров'я, соціальне забезпечення, освіту та участь у громадських об'єднаннях.

Водночас вбачається необхідним удосконалення чинної нормативно-правової бази у сфері регулювання міжнародної трудової міграції. Насамперед це стосується врегулювання питань визнання трудового стажу, набутих за кордоном соціальних гарантій та пенсійних прав, а також підвищення контролю за діяльністю посередницьких структур, що здійснюють міжнародне працевлаштування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ковальчук В. Трудові відносини під час війни: аналіз норм надзвичайного трудового законодавства України. 2022. 28 с. URL: http://fes.kiev.ua/n/cms/fileadmin/upload2/Trudovi_vidnosini_2022.pdf.
2. Vatrás V., Stefanchuk M., Zelinska N., Bondarenko B., Chudyk N., Lohvinova M. Migrant Workers and the Right to Their Family Support as Important Components of International Migration – *The Example of Ukraine and Canada*. *University of Western Australia Law Review*. 2023. Vol. 50(2). Pp. 224–239. URL: https://stefanchuk.com/?page_id=86.
3. Європейська соціальна хартія (переглянута). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text.
4. Конвенція Міжнародної організації праці № 97 Про працівників-мігрантів (переглянута 1949 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_159#Text.
5. Конвенція Міжнародної організації праці №143 Про зловживання в галузі міграції і про забезпечення працівникам-мігрантам рівних можливостей і рівного ставлення. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_163#Text.
6. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
7. Європейської конвенції про захист прав людини. Рим, 4.XI.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
8. Бикова А.Л., Александрюк І.В. Аналіз нормативно-правового регулювання трудової міграції в Україні. *Економічний простір*. Збірник наукових праць. № 191. 2024. С. 67–73. URL: <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1536>.
9. Блюк Н. Правовий статус трудових мігрантів: поняття, зміст, законодавче закріплення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». № 3(31). 2021. С. 137–142. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pravoviy-status-trudovih-migrantiv-ponyattya-zmist-zakonodavche-zakriplennya>.
10. Kalashnikova L., Chorna V. Quantification labour migration processes: systemization of the experience of foreign and domestic studies. *The International Conference on Sustainable Futures: Environmental, Technological, Social and Economic Matters* (22 April 2020). Volume 166. 2020.

- P. 1–7. URL: https://www.researchgate.net/publication/340845227_Quantification_labour_migration_processes_systemization_of_the_experience_of_foreign_and_domestic_studies
11. Малиновська О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та Українські реалії: монографія. К.: НІСД, 2018, 472 с.